

Ірина Ситник

Доктор філософії з образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації, доцент кафедри образотворчого мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

e-mail: stivi.master.777@gmail.com | orcid.org/0000-0003-4501-9541

Iryna Sytnyk

Ph.D. in Fine Arts, Associate Professor in the Department of Fine Arts, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

ТВОРИ ТЕТЯНИ ЯБЛОНСЬКОЇ У КОЛЕКЦІЇ ХАРКІВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ

THE ARTWORKS OF TETIANA YABLONSKA IN THE COLLECTION OF THE KHARKIV ART MUSEUM

DOI: 10.31500/2309-7752.20.2024.337897 | УДК 75Яблон:069:7(477)

Анотація. У статті досліджується творчий доробок української мисткині Тетяни Яблонської (1917–2005) з фондів Харківського художнього музею. порушено питання щодо шляхів можливого відновлення Харківського художнього музею, будівля якого була серйозно ушкоджена під час повномасштабної війни, та поновлення експозиції з творів художниці. Дослідження побудовано за принципом об'єктивності із застосуванням загальнонаукових і спеціалізованих методів, зокрема історико-хронологічного, ретроспективного й культурологічного. Запропонована тема є актуальною в контексті збереження культурної спадщини України в умовах воєнного стану. Наведено перелік творів мисткині у колекції Харківського художнього музею. Кожне обстеження й дослідження творчого доробку Яблонської з колекції музею, фотофіксація з детальним описом творів, інтеграція у науковий простір — це спосіб запобігти знищенню культурних цінностей та їх несанкціонованому вивезенню за кордон.

Ключові слова: творчість Тетяни Яблонської, український живопис, Харківський художній музей, атрибуція творів, музейні фонди, стиль, композиція, образотворче мистецтво.

Abstract. This article examines the creative work of Ukrainian artist Tetiana Yablonska (1917–2005) as represented in the collection of the Kharkiv Art Museum. It also explores possible restoration strategies for the museum, whose building was severely damaged during the full-scale war, in order to resume the exhibition of Yablonska's artworks. The research is based on the principle of objectivity and employs both general and specialized methods, including historical-chronological, retrospective, and cultural analysis. The topic is especially relevant in the context of preserving national cultural heritage under martial law. The article provides a complete list of Yablonska's works held in the museum's collection. Detailed study and documentation of these works—including photographic recording, descriptive analysis, and integration into the scholarly discourse—contribute to the prevention of future loss or unauthorized export of cultural assets.

Keywords: Tetiana Yablonska's artworks, Ukrainian painting, Kharkiv Art Museum, artwork attribution, museum collections, museum studies, style, composition, fine arts.

Постановка проблеми. Дослідження творчої спадщини Тетяни Яблонської в музейних фондах України є вкрай важливим, оскільки на сьогодні цілісно й узагальнено художній доробок мисткині з колекції Харківського художнього музею не вивчався. Актуальним постає питання збереження спадщини Т. Яблонської саме у Харківському художньому музеї, оскільки місто зазнає значних втрат і збитків від військових дій.

Творча діяльність Тетяни Яблонської охоплює період від 1935 року до початку 2000-х років. Постать художниці суттєво вплинула на українське мистецтво другої половини ХХ століття. Її мистецька мова

змінювалась під впливом соціокультурних зрушень, а творча енергія спонукала до пошуків. Численні живописні й графічні роботи презентують майстерність і талант Т. Яблонської. Етапи творчості мисткині є важливими маркерами періодів української образотворчості другої половини ХХ століття [6, с. 73].

Творча спадщина таких митців-корифеїв світового масштабу, як Тетяна Яблонська, спонукає до актуалізації питання збереження культурних активів держави й загострює увагу на ідентифікації й встановленні місцезнаходження творів знаних художників в умовах російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим внеском у збереження спадщини Тетяни Яблонської є фіксація інформації про її твори, яку авторка цієї статті здійснила напередодні повномасштабного російського вторгнення. До початку 2022 року були обстежені фонди музеїв Харкова, Запоріжжя, Чернігова, Дніпра, Луганська, колекції яких могли постраждати або бути втраченими внаслідок військових дій, під час евакуації та переміщення. В основу цієї розвідки покладено також матеріали з дисертаційного дослідження «Творча діяльність Тетяни Яблонської у контексті культурно-мистецьких процесів України середини ХХ — початку ХХІ ст.», результати якого оприлюднено 2023 року [7].

Важливим джерелом інформації про наявність творів Яблонської у Харківському художньому музеї є фондово-облікова документація. Її було досліджено 2021 року, уточнено 2025 року. Облікову картку художниці авторці статті надала Дирекція художніх виставок України. Цей документ містить повну інформацію про надходження творів Тетяни Яблонської, їх розподіл, участь у виставках від 1945 до 2004 року. Особливо цінним є обліковий матеріал, що підтверджує факт передавання картин до колекцій музеїв України із зазначенням повної атрибуції творів та хронології їх переміщення. У ході попередніх досліджень авторка внесла доповнення щодо атрибуції робіт зі збірки Харківського художнього музею завдяки співставленню інформації з обліково-фондовою документацією [6, с. 75].

У контексті дослідження зазначеної теми заслуговує на окрему увагу альбом «Харківський художній музей» (1983) зі вступним словом М. Работягова. У зазначеному виданні представлені роботи Тетяни Яблонської, зокрема «Весілля» (1964) [7, с. 63].

Важливі питання щодо фальсифікації підписів творів образотворчого мистецтва піднімає у своєму науковому дослідженні Олександр Федорук. Автор актуалізує проблеми статусу експертизи, визначення авторства твору. Слід зазначити, що картини Тетяни Яблонської зазнавали подроби, презентувалися в експозиціях з метою легалізації, викрадалися із музеїв, неправомірно копіювалися з подальшим виставленням на аукціонах. Отже, набуває актуальності фахова атрибуція творів та зростає інтерес до мистецької експертизи [4].

Мета статті — дослідити збірку творів Тетяни Яблонської у фондах Харківського художнього музею.

Виклад основного матеріалу. Обласний комунальний заклад (ОКЗ) «Харківський художній музей» (надалі ХХМ) володіє однією з найкращих збірок творів

Тетяни Яблонської в Україні. Поряд з тим, саме ХХМ — одна з тих культурних установ, що зазнала найбільших втрат і пошкоджень під час повномасштабного російського вторгнення.

Історично Харків та Харківщина вносили свою особливу «тональність» у новітнє мистецтво України. Варто нагадати, що від 1919 до 1934 року Харків був столицею УСРР та осередком всіх інноваційних течій модернізму й авангарду: футуризму, бойчукізму, кубофутуризму, супрематизму, конструктивізму, — котрі за інерцією зберігалися тут ще упродовж наступного десятиліття [7, с. 93].

На підвалинах напрацювань у галузі теорії мистецтва знаних науковців Ф. Шміта та С. Таранушенка та досягнень передвижників, творче об'єднання яких діяло у місті від 1870-х, на Слобожанщині, окрім М. Бойчука та В. Єрмилова, працювали також: подружжя легендарної скульпторки Ж. Діндо, мисткині унікального обдарування, та її чоловіка, згодом ректора Київського художнього інституту, Б. Кратка; український театральний художник і видатний педагог Б. Косарев; засновник Харківської дитячої художньої школи С. Прохоров. Останній намагався об'єднати досягнення Харківської дитячої художньої школи імені Іллі Рєпіна з творчими колами інтелігенції [7, с. 93].

Висвітлюючи мистецький доробок Тетяни Яблонської у колекції ХХМ, варто приділити увагу цій установі як закладу, працівники якого у важкі часи воєнних дій мужньо й героїчно здійснюють свою роботу на «музейному фронті». Очолює державний культурно-мистецький заклад заслужений працівник культури України, мистецтвознавиця, музейна діячка, член Національної спілки художників України (від 1985-го), почесний член Спілки фотохудожників України (від 1998-го) Валентина Мизгіна. Від 1970 року вона працює у Харківському художньому музеї науковим співробітником, від 1989 року — в. о. директора, а від 1990-го директором закладу [1].

Колекція ХХМ є одним із найдавніших і найцінніших українських мистецьких зібрань. Її було започатковано 1805 року [3]. Наразі фонди ХХМ нараховують близько 25 тис. експонатів західноєвропейського, українського, російського живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового (зокрема, східного) мистецтва XV–XXI століть [3]. На початку 2022 року, ще до повномасштабного вторгнення, у відділі радянського мистецтва ХХМ експонувалися твори українських майстрів, і серед найпомітніших імен з-поміж них — Тетяна Яблонська.

Будівлі ХХМ було пошкоджено в перші дні війни. Унікальну колекцію евакуювали. Нині невеликий колектив веде відчайдушну боротьбу з відновлення роботи установи. Заклад неодноразово зазнавав руйнувань під час обстрілів. У березні 2022 року вибито майже 200 вікон, пошкоджено покрівлю, радіатори опалення, виставкові зали. 2023 року знову знищено 50 вікон, завдано шкоди вже відремонтованим конструкціям. Незважаючи на це, ремонтні роботи було продовжено і деякі з них вже завершено. Згуртованість працівників, підтримка харків'ян, безкорисна допомога меценатів дозволили зберегти колекцію неушкодженою й продовжувати працювати [2].

У найскладніші часи, а саме 2022 року, збереженням мистецької спадщини ХХМ опікувалися чотири музейних працівники: Мизгіна Валентина Василівна — директор музею, заслужений працівник культури України; Ярова Віра Сергіївна — головний зберігач фондів, кандидат мистецтвознавства; Філатова Марина Іванівна — завідувач відділу зарубіжного мистецтва, кандидат мистецтвознавства; Литовко Тетяна Юріївна — завідувач відділу декоративно-прикладного мистецтва. Саме ці люди перебували на «музейному фронті» задля збереження культурної спадщини країни і мужньо забезпечували утримання у належному стані активів держави.

Колекція Харківського художнього музею налічує 18 творів Тетяни Нілівни Яблонської, з яких 13 живописних і 5 графічних, та є важливою для дослідження й збереження її творчого доробку. Окрім найвідоміших робіт Яблонської, як-от «У парку» (1949) і «Весілля» (1964), збірку вирізняє наявність творів, виконаних у співавторстві з Сергієм Отрощенко: «Лаврська башта» (час створення невідомий), «Руїни на сонці» (етюд, 1946). У колекції міститься і твір «Гончар» (1966), що доповнює декоративний період у живописі мисткині, але не зафіксований у відомих каталогах і літературних джерелах [7, с. 58].

Завдяки плідному спілкуванню з музейними працівниками ще до початку великої війни вдалося зібрати сукупну інформацію про твори Тетяни Яблонської у колекції ХХМ. Опрацювання фондової документації суміщалося з фотофіксацією творів, ознайомленням з інвентарними книгами, книгами надходжень, інвентарними картками, що дозволило уточнити атрибуцію більшості творів мисткині [7, с. 60]. Крім того, було опрацьовано твори, що знаходилися у той час в експозиції і методичних фондах музейної установи. Первинний збір інформації для розвідки відбувався 2021 року у співпраці з директоркою музею

В. Мизгіною, головною зберігачкою В. Яровою, завідувачкою сектору обліку музейних фондів Л. Міщенко, зберігачкою фондів Г. Сосною.

Тетяна Яблонська — мисткиня зі світовим ім'ям, творчий доробок якої у колекції ХХМ входить до «золотого фонду» культурної спадщини країни: народний художник СРСР, академік Академії мистецтв СРСР і України, лауреат Державних премій СРСР (1949, 1951, 1979) та Національної премії України імені Тараса Шевченка (1998), Герой України (2001) [8]. Як вже було зазначено, на сьогодні в ХХМ на зберіганні знаходяться 18 творів Тетяни Яблонської. Згідно опрацьованих науково-облікових документів, дати надходжень творів мисткині до закладу фіксуються у межах 1946–1991 років. 1946 року до колекції ХХМ надійшли твори, які Тетяна Яблонська написала разом з Сергієм Отрощенко: «Лаврська башта» (без дати, пап., ол., 49,5 x 65; № ЖС 579, ХХМ), «Руїни на сонці» (1946 р., пап., ол., 65 x 80; № ЖС 580, ХХМ).

1961 року значну кількість робіт, відповідно до фондово-облікової документації, передала до ХХМ Дирекція художніх виставок України, а саме:

- «Вечір у Каневі» (1946 р., пап., ол., 69 x 89; № ЖС 828, ХХМ);
- «В обід» (1948 р., пап., ол., 20 x 29; № ГС 2841, ХХМ);
- «Птахоферма» (1948 р., пап., ол., 20,5 x 28,7; № ГС 2839, ХХМ);
- «Дівчина з мішками», етюд до картини «Хліб» (без дати, пап., ол., 49,5 x 45; № ЖС 826, ХХМ);
- «Над Дніпром», етюд (1953 р., кар., ол., 25 x 35; № ЖС 827, ХХМ);
- «Оля у російському сарафані» (1958 р., пап., ол., 70 x 65; № ЖС 825, ХХМ).

Крім того, збірка ХХМ містить етюд Тетяни Яблонської «Ліхтарі» (полотно, олія, 52 x 63), дата виконання якого довгий час була невідома. Авторці статті завдяки співставленню облікових даних та огляду твору безпосередньо на місці зберігання вдалося встановити і ввести в науковий обіг дату створення роботи «Ліхтарі» — 1947 рік [6, с. 75].

Дослідження полягало в аналізі даних фондово-облікової документації Дирекції художніх виставок України і ХХМ й безпосередньому візуальному аналізі твору при огляді. Фондово-облікова документація не містить даних щодо дати створення, але в обліковій картці Тетяни Нілівни з Дирекції художніх виставок зазначена інформація стосовно дати надходження твору до Дирекції (1947) та передачі у ХХМ (1949). При огляді й фотофіксації картини на зворотному

боці полотна виявлено паспорт Дирекції художніх виставок України з реєстрацією твору, де занотовано дату 15.04.1947 (час надходження твору до установи). У ході дослідження зроблено припущення, що датою створення роботи «Ліхтарі» є 1947 рік, що доповнює атрибуцію твору [6, с. 75].

Стосовно дати виконання роботи «Дівчина з мішками. Етюд до картини “Хліб”» з колекції Харківського художнього музею, дата її створення, за попереднім дослідженням авторки цієї статті, була звужена до 1948 року [6, с. 75]. Концепція полягала у співставленні інформації, виявленої при візуальному огляді паспорту реєстрації твору, і даних у виставковій таблиці на живописній площині внизу полотна.

Важливою у контексті дослідження є ідентифікація творів живопису Тетяни Яблонської у ХХМ, раніше не висвітлена в публікаціях, а саме: портрет доньки художниці «Оля у російському сарафані» (1958 р., п., о., 70 х 65, № ЖС 825, ХХМ), «Пуща-Водиця» (1973 р., п., о., 56 х 66, № ЖС 3416, ХХМ) і робота «Київська осінь», присвячена столичним краєвидам (1988 р., п., о., 68 х 78, № ЖС 2255, ХХМ).

Прикрасою колекції ХХМ є роботи Тетяни Нилівни, зазначені в архівних документах особової справи художниці. Зокрема, у переліку головних творів мисткині наявні полотна: «У парку» (1949 р., надходження до колекції музею 1950 р.), «Весілля» (1964 р., надходження до колекції музею 1968 р.) [9].

У 1940–1950 роки — період життєствердних творів Тетяни Яблонської — мисткиня через яскравість і красу живопису розкриває теми мирного життя, наприклад, у знаковій роботі «У парку» (1949). Робота «Весілля» (1964) заслуговує на самостійне дослідження і може стати в подальшому предметом окремої розвідки, оскільки в процесі створення зазнала чимало змін і переробок внаслідок ідеологічного тиску на художницю. За спогадами Тетяни Яблонської, на черговому виставковій роботу розкритикували, через що довелося її всю переписувати: у підсумку зник піонер з піонерською краваткою, що розвивається, наречена стала значно скромнішою — «з очима долу», наречений подорослішав років на десять, зникла з обличчя свата «підозріла» червоність, став бляклим вінок. За словами художниці, до неї у той час виявляли особливу «пильність» [10, с. 115]. Незважаючи на перешкоди та критику, картина живе й сьогодні, зберігається у фондах одного з найпотужніших музеїв нашої країни і є одним з найяскравіших полотен фольклорної живописної спадщини мисткині.

Окрім живопису, колекція ХХМ містить унікальні графічні твори Яблонської: «Птахоферма» (1948 р., пап., ол., 20,5 х 28,7, № ГС 2839), «На току» (1948 р., пап., ол., 20 х 29, № ГС 2840), «В обід» (1948 р., пап., ол., 20 х 29, № ГС 2841), «У парку», ескіз до однойменної картини (1947 р., пап., г., пастель, 26 х 55,5), «Первісток» (1982 р., тон. папір, вугілля). Цінність цього творчого матеріалу — перше відчуття ідеї, яке майстриня досконало вміла схопити і відтворити, перше враження й вміння підкреслити головне для майбутнього твору, як у ескізі до однойменної роботи «У парку» (1947 р., пап., г., пастель) [5].

Майстерне відтворення психологічних станів, яким досконало володіла художниця, яскраво втілюється у графічному портреті «Первісток». Цей твір демонструє рисувальний почерк Т. Яблонської: чіткі впевнені лінії, високопрофесійний академічний підхід до форми. Головна художньо-образна особливість рисунку Яблонської — це характер, вміння «схопити головне», як її навчав в свій час батько Ніл Олександрович [5].

Графічний доробок мисткині — це ще одна грань таланту художниці, де вона постає віртуозною рисувальницею, майстринею лінії і штриха, спроможною окреслити не тільки впізнавані риси обличчя, а й передати на малюнку найтонші відчуття і переживання людини [5].

Висновки. Введення до наукового обігу маловідомих творів Тетяни Яблонської з музейних колекцій уможливорює виконання комплексного аналізу та систематизації її робіт, що дозволяє здійснювати атрибуцію та переатрибуцію творів з доробку художниці. У післявоєнний період знання щодо місцезнаходження ключових творів з доробку Тетяни Яблонської дозволить упорядкувати її творчу спадщину. Перспективи подальших досліджень полягають у введенні до наукового обігу аргументованих уточнень щодо окремих творів Тетяни Яблонської у плідній співпраці з музеями.

Література

1. Абраменко Л. М. Мизгіна Валентина Василівна. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-64334> (дата звернення 08.09.2024).
2. Бобок С. Харківський художній музей: важкий шлях відновлення. *Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва*. 26.04.2024. URL: <https://dif.org.ua/article/kharkivskiy-khudozhniy-muzej-vazhkiy-shlyakh-vidnovlennya> (дата звернення 08.09.2024).

3. Історична довідка. *Харківський художній музей*. URL: <https://artmuseum.kh.ua/istorichna-dovidka.html> (дата звернення 08.09.2024).

4. Ситник І. В. Авторський підпис Тетяни Яблонської: трансформація та ідентифікація. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 71. Т. 3. С. 80–83. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-3-12>

5. Ситник І. В. Рисунок в контексті графічного доробку Тетяни Яблонської. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 52. Т. 3. С. 61–66. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-3-7>

6. Ситник. І. В. Твори Тетяни Яблонської в колекції Дирекції художніх виставок України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2022. Вип. 40. С. 72–78. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi40.527>

7. Ситник І. В. Творча діяльність Тетяни Яблонської у контексті культурно-мистецьких процесів України середини ХХ — початку ХХІ століть: дис. ... д-ра філософії: Спеціальність 023 — Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, Галузь знань 02 — Культура і мистецтво / Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2023. 379 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45937> (дата звернення 08.09.2024).

8. Яблонська Тетяна Нилівна (1917–2005): облікова картка автора. *Дирекція художніх виставок України*. 37 арк.

9. Яблонська Тетяна Нилівна: особова справа. 19.12.1944 — 17.06.2005. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 796 (Київська організація Спілки художників Української РСР). Оп. 2. Спр. 290. Арк. 1–243.

10. Яблонська Т. Щоденники, спогади, роздуми / упоряд.: Г. Атаян, І. Зайцева. Київ: Родовід, 2020. 584 с.

References

1. Abramenko, L. M. (2018, upd. 2023). Myzhina Valentyna Vasylyvna. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: The NASU Institute of Encyclopedic Research. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-64334> [in Ukrainian].

2. Bobok, S. (2024, April 26). Kharkivskyi khudozhnii muzei: vazhkyi shliakh vidnovlennia [Kharkiv Art Museum: The Difficult Path to Restoration]. *Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation*. Retrieved from <https://dif.org.ua/article/kharkivskiy-khudozhnii-muзей-vazhkiy-shlyakh-vidnovlennia> [in Ukrainian].

3. Istorychna dovidka (n. d.). [Historical Background]. *Kharkiv Art Museum*. Retrieved from <https://artmuseum.kh.ua/istorichna-dovidka.html> [in Ukrainian].

4. Sytnyk, I. V. (2024). Author's Signature of Tetiana Yablonska: Transformation and Identification. *Current Issues*

of the Humanities, 71(3), 80–83. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-3-12> [in Ukrainian].

5. Sytnyk, I. V. (2022). Drawing in the Context of the Graphic Works of Tetiana Yablonska. *Current Issues of the Humanities*, 52(3), 61–66. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-3-7> [in Ukrainian].

6. Sytnyk, I. V. (2022). Artworks by Tetiana Yablonska in the Collection of the Directorate of Art Exhibitions of Ukraine. *Ukrainian Culture: The Past, Modern Ways of Development*, 40, 72–78. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi40.527> [in Ukrainian].

7. Sytnyk, I. V. (2023). *Tetiana Yablonska's Artistic Career Within the Cultural and Artistic Processes in Ukraine in the Middle of the 20th and the Early 21st Century* (Ph.D. Dissertation in Fine Arts). Borys Grinchenko Kyiv University. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45937> [in Ukrainian].

8. Yablonska Tetiana Nylyvna (1917–2005): oblikova kartka avtora. *Directorate of Art Exhibitions of Ukraine*. 37 folios.

9. Yablonska Tetiana Nylyvna: Personal file. 19.12.1944 — 17.06.2005. *Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine*, f. 796 (Kyiv Organization of the Union of Artists of the Ukrainian SSR), inv. 2, a.u. 290, f. 1–243.

10. Yablonska, T. (2020). *Shchodennyky, spohady, rozdumy* [Diaries, Memoirs, Reflections]. Eds. G. Ataian, I. Zaitseva. Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].

Ілюстрації

1. Яблонська Т. Н. Дівчина з мішками. Етюд до картини «Хліб» (без дати¹, п., о., 49,5 x 45, № ЖС 826, ХХМ). Фото: І. Ситник (ХХМ, Харків)

2. Яблонська Т. Н. Ліхтарі. Етюд. (без дати², п., о., 52 x 63, № ЖС 578, ХХМ). Фото: І. Ситник (ХХМ, Харків)

3. Яблонська Т. Н. У парку (1949 р., п., о., 121 x 221, № ЖС 511, ХХМ). Фото: І. Ситник (ХХМ, Харків)

4. Яблонська Т. Н. Весілля (1964 р., п., о., 200 x 260, № ЖС 1100, ХХМ). Фото: ХХМ

5. Яблонська Т. Н. Первісток (1982 р., тон. п., вуг., ХХМ). Фото ХХМ

Стаття надійшла до редакції 15.10.2024

¹ За результатами нашого дослідження, ймовірна дата — 1948 рік [6, с. 75].

² За результатами нашого дослідження, ймовірна дата — 1947 рік [6, с. 75].

Іл. 1

Іл. 2

Іл. 3

Іл. 4

Іл. 5